

УДК 378. 011. 3 – 051:17. 022. 1

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-96-3-158-167>

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

С. В. Колосова

ORCID 0000-0002-6112-685X

Ю. В. Сирова

ORCID 0000-0003-4964-5451

У статті висвітлено окремі аспекти формування духовної культури майбутніх вихователів як складової частини іміджу педагога. Розкрито основні компоненти професійного іміджу педагога: природні якості (комунікабельність, емпатійність, рефлексійність, красномовність); якості, сформовані внаслідок виховання та навчання (морально-етичні уявлення, психологічне здоров'я, комунікаційні навички, духовна культура); життєвий і професійний досвід. Встановлено, що імідж вихователя в наукових дослідженнях розглядають у контексті проблем формування індивідуального стилю педагога і визначено як якісну характеристику особистості, яка сприяє прояву її внутрішніх установок, особистісних і професійних якостей, життєвих позицій, духовної культури. Здійснено аналіз різних поглядів на проблему формування духовності особистості. З'ясовано, що духовна культура залежить від психологічних особливостей особистості, її моральних цінностей, пов'язана з оціночними категоріями та з загальною культурою. Узагальнено основні ціннісні орієнтири формування духовної культури майбутніх фахівців дошкільного профілю: гуманістичні цінності (толерантність, емпатія, альтруїзм, перцепція); моральні цінності (совість, гідність, чесність, повага, правдивість, справедливість); професійні цінності (працелюбність, відповідальність, професійні знання та навички, педагогічний такт, професійна етика); самоосвітні цінності (рефлексія, прагнення до пізнання світу, себе, сенсу та призначення свого життя). Встановлено, що цілеспрямована робота по формуванню ціннісних орієнтирів в процесі фахової підготовки сприяє розвитку професійно-особистісної компетентності майбутніх педагогів дошкільного профілю.

Ключові слова: вихователь, професійний імідж, ціннісні орієнтири, духовність, духовна культура.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах змін у соціальній, політичній, економічній сферах, які характеризують сучасне українське суспільство гостро постає потреба побудови людських взаємовідносин на засадах духовних цінностей. Загальновідомо, що саме в дошкільному віці закладаються основи характеру, відношення до оточуючого світу, засвоюються первинні моральні категорії та норми поведінки в суспільстві. Встановлено, що для якісного особистісного розвитку пріоритетною потребою є потреба в спілкуванні. Процес взаємодії з дорослим безпосередньо впливає на становлення характеру та духовного світогляду особистості, за умови педагогічно доцільно підібраного змісту та засобів спілкування, в якому дитина здобуває перший досвід моральної поведінки. Вихователь як педагог фасилітатор повинен не лише сам володіти високим рівнем духовної культури, а й бути готовим до формування духовних цінностей у своїх вихованців. Саме тому проблема формування духовної культури у майбутніх вихователів набуває актуальності в вирішенні питань їх професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Біля джерел формування духовності стояли вітчизняні класики педагогіки (Г. Сковорода, С. Русова, М. Грушевський, В. Сухомлинський). Основні аспекти проблеми вивчення духовності та духовних цінностей розглядалися вченими з різних наукових точок зору: з філософської позиції (С. Анісімов, М. Бахтін, І. Льїн та ін.), з точки зору психології (І. Бех, М. Боришевський, З. Карпенко, С. Рубінштейн, Е. Фромм, Ж. Юзвак), з погляду педагогіки (А. Богуш, Т. Власова, В. Зеньківський, О. Кочуркова, М. Роганова, О. Сухомлинська, Г. Шевченко та ін.). На особливу роль формування духовної культури вказували дослідження (Н. Андрюшина, В. Віденко, М. Киященко, М. Роганової, Р. Чумичової, Г. Шевченко та ін.).

В процесі зіставного аналізу наукових досліджень з'ясовано, що духовна культура є складовою частиною професійного іміджу педагога. Основні аспекти проблеми формування професійного іміджу розглядали Є. Власова, Л. Донська, А. Кононко, С. Колосова, І. Нефьодова, В. Шепель. Зокрема, в наукових дослідженнях розглядався взаємозв'язок понять індивідуального стилю й іміджу педагога, що включають характеристику індивідуальних якостей, рис і здатностей.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Надання пріоритету вихованню духовних цінностей майбутніх вихователів в освітньому процесі нині набули особливої актуальності у зв'язку з проблемою підвищення культурного рівня підростаючого покоління. Це пов'язано з тенденцією розриву між культурою як широким соціальним явищем дійсності та культурою окремої особистості як її носія. Розкриття ціннісних орієнтирів формування духовної культури майбутніх вихователів є одним із пріоритетних завдань професійного розвитку особистості, а особливо в створенні індивідуального іміджу педагога.

Метою статті є обґрунтування ціннісних орієнтирів духовної культури майбутніх вихователів як складової професійного іміджу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Формування духовної культури у майбутнього педагога дошкільника доцільно пов'язувати з його професійним іміджем, без якого важко забезпечити його професійне й особистісне зростання.

Під поняттям «імідж» у соціально-педагогічній і психологічній літературі розуміють:

– життєві прояви людини, завдяки яким на перший план висуваються найбільш вагомі особистісно-ділові характеристики;

– образ людини, зазвичай авторитетної, якій властивий високий соціальний статус (позитивну оцінку з боку інших людей);

– оцінку морально-особистісних, інтелектуальних, професійних і етичних якостей особистості сторонніми людьми;

– самопрезентацію, конструювання людиною свого образу для інших (Шепель, 1997).

– Досліджуючи феномен «імідж», науковець В. Шепель виділив такі основні його складники:

– природні якості (комунікабельність, емпатійність, рефлексійність, красномовність);

– якості, сформовані внаслідок виховання та навчання (морально-етичні уявлення, психологічне здоров'я, комунікаційні навички, духовна культура);

– життєвий і професійний досвід (Шепель, 2002).

Формування індивідуального іміджу педагога пов'язують як з якістю, так і з інтенсивністю прояву особистісних психологічних особливостей (Кругій, 2011).

За визначенням Л. Донської, формування іміджу педагога представляє багатоетапний процес екстеріоризації – перенесення в

зовнішній план – результатів роботи особистості над собою (відображених у зовнішньому вигляді, у вербальному і невербальному спілкуванні, поведінці, особистісних та професійних якостях) (Донская, 2004).

Залежно від особливостей виявів особистості деякі дослідники у галузі педагогіки та психології виокремлюють такі типи іміджу (за Є. Власовою, І. Нефьодовою): *«робоча конячка»* – це особистість, яка постійно піклується про все і усіх, не надаючи уваги своїй особистості; *«стара діва»* – такій людині характерний консерватизм як у поглядах, так і в зовнішності; строгість, емоційна сухість та невиразність, стриманість, критичність, самоконтроль; *«сіра мишка»* – для такої людини характерна надмірна скромність, сором'язливість, невиразність, залежність від інших близьких людей, боязнь виявити себе, вона нерішуча у діях і спілкуванні; *«інтелектуал»* – це людина розумна, спостережлива, логічна, іронічна; *«бізнес-леді»* – людина енергійна, цілеспрямована, смілива, комунікабельна, реалістична, впевнена в собі, рішуча, вміє наполягати на своєму (Шепель, 1997).

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах педагогу дошкільної ланки освіти має бути властивий імідж, що поєднував би ознаки таких типів, як *«інтелектуал»* та *«бізнес-леді»*, про що свідчать результати анкетування викладачів і студентів Комунального закладу *«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»* Харківської обласної ради. На пріоритетність даних типів указали відповідно 69,31% і 63,44% викладачів, 71,01% і 70,19% студентів (Колосова, 2017).

Таким чином, імідж вихователя, розглядаємо у контексті проблем формування індивідуального стилю педагога і визначаємо як якісну характеристику особистості, яка сприяє прояву її внутрішніх установок, особистісних і професійних якостей, життєвих позицій, духовної культури.

Проблема формування духовної культури здавна є важливим предметом філософського дискурсу, однією з найбільш вагомих проблем та найскладнішим феноменом суспільства. Для більш повного і глибокого аналізу проблеми дослідження слід розглянути зміст поняття *«духовність»* та *«духовна культура особистості»*.

Психолог В. Зеньковський (2007) вважав, що духовність – це не особливе надпсихічне життя, а основне життя людини, провідниками якого зовні є психічна й фізична сфери.

О. Сухомлинська (2002) пов'язує духовність зі сферою культури. За її твердженням, духовність є складним психічним феноменом самоусвідомлення особистості, її внутрішнє сприймання сфери культури як суспільного надбання (с. 14).

А. Богуш (2014) розглядає духовність з педагогічної точки зору. В своїх дослідженнях вона спрямовує свою увагу на те, що духовність є поліаспектною у своїй змістовій характеристиці. Вчена зазначає, що це своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що протікає на позитивному тлі поведінки й діяльності людини та характеризує її як цілісну особу. Духовність є необхідним внутрішнім підґрунтям для свободи особистості, творчості, відповідальності, для її гармонійного розвитку як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності (с. 76).

В наукових дослідженнях духовна культура особистості розглядається як мінімальний комплекс загальнокультурних знань, ідей, ціннісних орієнтирів, форм практичної діяльності, без яких не можлива взаємодія людей, гармонія особистості і суспільства.

В роботі О. Кочурової (2017) зазначено, що духовна культура є інтегральною якістю особистості, спрямованої на творення власного ціннісно-смиислового поля, спосіб освоєння базових ціннісних орієнтацій життєдіяльності, міра присвоєння й актуалізації духовних цінностей (с. 48).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна зробити висновок, що духовна культура залежить від психологічних особливостей особистості, її моральних цінностей, пов'язана з оціночними категоріями та із загальною культурою особистості.

Сучасні соціокультурні умови формування духовної культури особистості залежать від впливу багатьох факторів: сім'ї, образу життя, закладів освіти, медіа простору.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з вивчення питань духовної культури особистості дозволяє виділити її суттєві ознаки:

1. Орієнтація особистості на діяльність для інших, пошук нею моральних абсолютів.
2. Діяльність направлена на зміну та удосконалення існуючого оточення (світу, людства, себе).
3. Діяльність спрямована на потребу в пізнанні, знаннях, прагненні до гуманності, емпатії, вміння розбиратися у соціумі, житті, світі, собі.

Основним фактором педагогічної діяльності в формуванні духовної культури у майбутніх вихователів є формування ціннісних орієнтирів.

І. Бех (2003) вважав, що духовно зріла особистість проявляється в системі індивідуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функцію організації і життєдіяльності. Ціннісну систему людини розглядають як складний регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй стратегії організацію і зміст особливості об'єктивної дійсності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і власне людину в усіх її об'єктивних

характеристиках. Система особистісних цінностей виступає адекватним індикатором розвиненої особистості, за допомогою яких вона пізнається. Особисте зростання поєднується з загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою зміцнюється її духовна свідомість.

Встановлено, що ціннісні орієнтації складають основу особистісних відношень до оточуючого світу, інших людей та до власної особи. Вони виступають основним джерелом мотивації поведінки людини, системи її прагнень, яка відображає індивідуальну життєву концепцію особистості.

В наукових дослідженнях зазначено, що ціннісні орієнтири повинні бути спрямовані на цінності матеріальної та духовної культури суспільства. Соціальна спрямованість ціннісних орієнтирів є процесом співвіднесення цінностей суспільства та системи цінностей особистості.

Узагальнюючи дані наукових розвідок, встановлено, що серед ціннісних орієнтирів духовної культури майбутнього вихователя як складової його професійного іміджу можна виокремити: гуманістичні цінності (толерантність, емпатія, альтруїзм, перцепція); моральні цінності (совість, гідність, чесність, повага, правдивість, справедливість); професійні цінності (працелюбність, відповідальність, професійні знання та навички, педагогічний такт, професійна етика); самоосвітні цінності (рефлексія, прагнення до пізнання світу, себе, сенсу та призначення свого життя).

Формуванню духовної культури особистості засобами залучення до ціннісних орієнтацій сприяє цілеспрямована освітня діяльність, а саме активне впровадження психолого-педагогічних заходів спрямованих на корекцію уявлень про духовні цінності, підвищення культури спілкування, стимулювання внутрішнього саморозвитку. Доцільно запроваджувати як традиційні форми навчальних занять та позааудиторних заходів (бесіди, виховні години, зустрічі, екскурсії), так і нестандартні (години відвертих розмов, ігри, тренінги, робота в мікрогрупах, колективні творчі конкурси, фестивалі, залучення до акцій добротності).

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проаналізованого матеріалу можна стверджувати, що духовна культура особистості є важливим компонентом становлення професійного іміджу майбутнього вихователя. Цілеспрямована робота по формуванню ціннісних орієнтирів в процесі фахової підготовки сприяє розвитку професійно-особистісної компетентності майбутніх педагогів дошкільного профілю.

Здійснений у статті аналіз наукової літератури досліджуваної проблеми дозволяє виокремити ціннісні орієнтири духовної культури

вихователя для подальшого удосконалення змісту і засобів формування професійного іміджу педагога.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с
2. Богуш А. Духовність у педагогічному вимірі. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 8. С. 76.
3. Донская Л. Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Сев.-Кавк. гос. тех. ун-т. Ставрополь, 2004. 21 с.
4. Зеньковский В. Христианство и педагогическая деятельность. *Духовність, духовна культура: проблеми, дослідження, практичні здобутки. Дайджест 3*. Запоріжжя : ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2007. С. 22–35.
5. Колосова С. В. Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» Міністерство освіти і науки України. Харків, 2017. 267 с.
6. Кочуркова О. Духовний розвиток особистості: соціально-філософський аналіз. *Versus*. 2017. №1(9). С.48
7. Крутії К. Формування позитивного іміджу навчального закладу. *Практика управління дошкільним закладом*. 2011. № 1. С. 21–26.
8. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*. 2002. № 4. С. 14.
9. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравиться людям. Москва : Народное образование, 2002. 635 с.
10. Шепель В. М. Имиджелогия. Секреты личного обаяния. 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. 382 с.

References

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannya osobystosti [Education of personality]*: in 2 books. Book 1: Osobystisno-oriyentovnyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady, 280. Kyiv: Lybid (ukr)
2. Bohush, A. (2014). Dukhovnist u pedahohichnomu vymiri [Spirituality in the pedagogical dimension]. *Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Poliitohiya*, 8, 76. Ivano-Frankivsk (ukr)
3. Donskaja, L. Yu. (2004). *Psihologicheskie usloviya formirovaniya imidzha prepodavatelya vysshej shkoly [Psychological conditions for the image of a higher schoolteacher]*. (Abstract of Candidate of Psychological Sciences Thesis: 19.00.07), 21. North-Caucasus State Technical University, Stavropol (rus).
4. Zenkovskiy, V. (2007). Khristianstvo i pedagogicheskaya deyatelnost [Christianity and pedagogical activity]. *Dukhovnist, dukhovna kultura: problemy, doslidzhennya, praktychni zdotutky, Daydzhest 3*, 22-35. Zaporizhzhya: TOV "LIPS" LTD (rus).

5. Kolosova, S. V. (2017). *Formuvannya individualnogo stylu profesiynoi diyalnosti majbutnikh vykhovateliv v protsesi fakhovoi pidhotovky* [Formation of individual style of professional activity of future educators in the process of professional training]. (Candidate's Thesis n Pedagogy: 13.00.04), 267. SHEI "Pereyaslav-Khmelnyskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University, Kharkivs (ukr).
6. Kochurkova, O. (2017). *Dukhovnyi rozvytok osobystosti: sotsialno-filosovskiy analiz* [Spiritual development of personality: socio-philosophical analysis]. *Versus*, 1(9), 48(ukr)
7. Krutiy, K. (2011). *Formuvannya pozytyvnoho imidzhu navchalnogo zakladu* [Formation of a positive image of the educational institution]. *Praktyka upravlinnya doshkil'ny'm zakladom*, 1, 21-26 (ukr)
8. Sukhomlynska, O. V. (2002). *Kontseptualni zasady formuvannya dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystyianskykh moralnykh tsinnostey* [Conceptual principles of formation of personality spirituality on the basis of Christian moral values]. *Shlyakh osvity*, 4, 14 (ukr).
9. Shepel, V. M. (2002). *Imidzhologiya. Kak nraivtsya lyudyam* [Imageology. How do people like], 635. Moscow: Narodnoe obrazovanie (rus).
10. Shepel, V. M. (1997). *Imidzhologiya. Sekrety lichnogo obayaniya* [Imageology. Secrets of Personal Charm], 382. Second ed. reworked and supplemented Moscow: Kultura i sport, JuNITI (rus)

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА

С. В. Колосова, Ю. В. Сырвая

В статье освещены отдельные аспекты формирования духовной культуры будущих воспитателей как составляющей части имиджа педагога. Раскрыты основные компоненты профессионального имиджа педагога: природные качества (коммуникабельность, эмпатийность, рефлексивность, красноречие); качества, сформированные в результате воспитания и обучения (морально-этические представления, психологическое здоровье, коммуникационные навыки, духовная культура); жизненный и профессиональный опыт. Установлено, что имидж воспитателя в научных исследованиях рассматривают в контексте проблем формирования индивидуального стиля педагога и определяют как качественную характеристику личности, которая способствует проявлению ее внутренних установок, личностных и профессиональных качеств, жизненных позиций, духовной культуры. Осуществлен анализ разных взглядов на проблему формирования духовности личности. Выяснено, что духовная культура зависит от психологических особенностей личности, ее моральных ценностей, связанная с оценочными категориями и с общей культурой. Обобщены основные ценностные ориентиры формирования духовной культуры будущих специалистов дошкольного профиля: гуманистические ценности (толерантность, эмпатия, альтруизм,

перцепция), моральные ценности (совесть, достоинство, честность, уважение, правдивость, справедливость), профессиональные ценности (трудолюбие, ответственность, профессиональные знания и навыки, педагогический такт, профессиональная этика), самообразовательные ценности (рефлексия, стремление к познанию мира, себя, смысла и назначения своей жизни). Установлено, что целенаправленная работа по формированию ценностных ориентиров в процессе профессиональной подготовки способствует развитию профессионально-личностной компетентности будущих педагогов дошкольного профиля.

Ключевые слова: воспитатель, профессиональный имидж, ценностные ориентиры, духовность, духовная культура.

VALUE GUIDELINES FOR THE FORMATION OF SPIRITUAL CULTURE AMONG THE FUTURE EDUCATORS AS A COMPONENT OF A PROFESSIONAL IMAGE

S. V. Kolosova, Yu. V. Syrova

The article covers some aspects for the formation of spiritual culture among future educators as a component of a professional image. The main components of the educator's professional image are revealed natural qualities (communication, empathy, reflexivity, eloquence) of quality, formed as a result of education and training (moral and ethical ideas, psychological health, communication skills, spiritual culture); life and professional experience. It has been established that the image of the educator, in scientific research, is considered in the context of the problems of formation the individual state of the educator, and is defined as a qualitative characteristic of the personality, which contributes to the expression of its internal attitudes, personal and professional qualities, life position, spiritual culture. The analysis has been made of different views on the problem of the formation of person's spirituality. It has been found that spiritual culture depends on psychological especially of the personality, its moral values, related with evaluation categories and the general culture. The main value guidelines for the formation of the spiritual culture of future preschool specialists are summarized: humanistic values (tolerance, empathy, altruism, perception), moral values (conscience, dignity, honesty, respect, truthfulness, justice), professional values (diligence, responsibility, professional knowledge and skills, pedagogical tact, professional ethics), self-educational values (reflection, desire to know the world, oneself, the meaning and purpose of one's life). It has been established that purposeful work on the formation of value guidelines in the process of training contributes to the development of professional and personal competence of future preschool educators.

Key words: Educator, professional image, value guidelines, spirituality, spiritual culture.

Колосова Світлана Вікторівна – викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: kolosova.svetlanavik@gmail.com

Колосова Светлана Викторовна – преподаватель кафедры теории и методики дошкольного образования, Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail kolosova.svetlanavik@gmail.com

Kolosova Svitlana Viktorivna – lecturer at the Department of theory and methods of preschool education, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: kolosova.svetlanavik@gmail.com

Сирова Юлія Володимирівна – викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: yuliya_syrovaya@ukr.net

Сыровая Юлия Владимировна – преподаватель кафедры теории и методики дошкольного образования, Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: yuliya_syrovaya@ukr.net

Syrova Yuliia Volodymyrivna – lecturer at the Department of theory and methods of preschool education, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: yuliya_syrovaya@ukr.net